

44 neproběhl celou dráhou této s největší, nejtrpělivější účelivostí.

V žádné době nebývá méně individualit než v té, v níž se o individualnosti stále žvaní a kde se z ní dělá přímý program umělecký.

A tak doufám osvobodí nás tato nejmladší generace od divadelních hastrošů lžiindividuality, jimiž se všude hemží; odstraní nesnesitelný tlach o genialitě a rození geniů a vznikání a pohnojování tohoto metafysického plevele, aby na jeho místo postavila něco zcela milého, čestného a lidského: *dělníka nebo řemeslníka umění a života*. Jich nám jest dnes třeba jako soli, jich, povolných nástrojů života, na něž by zahrál svou opojnou písničku, a ne nadutců, kteří v náhrobkově důstojných pózách trčí nad životem a dusí jej a schytávají jeho proudění pro svou tučnou, apoplektickou nadutost a samolibou chvástavost; kteří jej chtějí mistrovat a opravovat, poněvadž jest to mnohem snazší než mu rozumět: umět z něho vypozerovat a vyčíst, kam směřuje a přes co se žene.

Kdyby nic jiného neučinilo nové hnutí, než že smete tyto nakadeřené panáky a načechrané a navoněné plnovousy, vypěstované do frizérského akademismu, než že pocuchá rozpustile tyto důstojně naškrobené a nažehlené togy farisejských ctnostníků a dokonalostníků, dosti učinilo a díky mu za to. Těch studených netvorů, kteří se domnívají, že ohromná řeka doby, plná krve a mrtvol nejlepších, jež nese, jest zde jen proto, aby byla zrcadlem, v níž by se oni — Narcisové ješitné samohanby — zhlíželi nebo do níž by ze sportu a dlouhé chvíle plili!

Postupuje nezadržitelně kupředu a unáší i je, aniž o tom vědí. *Aniž o tom vědí a přes to, že tomu nevěří, neboť v tom jest její síla a sláva a bude jednou — jejich hanba.*

Literatura a peníze

45

V parlamentě bude projednáván, nemýlím-li se, brzy nový zákon o právu autorském; a bude mimo jiné rozhodnuto, má-li být ochrana práva autorského rozšířena na padesát let po smrti spisovatelově nebo zůstat obmezena na třicet. V časopisech vynořily se již úvahy, které se snaží dobrati se toho, co jest pro národní a lidský celek lepší. To jest ovšem jen jedna stránka problému, který stoupá před tvůj zrak jako jeden z nejtěžších: tak se dotýká samých kořenů života společenského a jeho spravedlivého upravení.

Strašné jest pomyšlení, že slovo básníkovo, které jest přece k duševnímu zdraví stejně nutné jako čistý vzduch, slunce, zdravý chléb a dobrá pitná voda k zdraví tělesnému, — jest předmětem obchodu a hůře než obchodu: spekulace bursovní, tedy lichvy. Strašné jest pomyšlení, že básník, aby uhájil živobytí ve společnosti, musí se seskupovat v obranné organizace a složitou právní strategikou vyždímávat urputnými manévry jen poněkud obstojný honorář z nakladatelů. Jak jsme vzdáleni od Goethova Pěvce, který — zbásněný v osmdesátých letech 18. století — odmítal od krále zlatý řetěz a vyprošoval si vši odměnou písně, jež, právě jako ptačí, v hrdle se tísní a z hrdla tryská, pohár dobrého vína; jak vzdáleni od řady básníků v 19. století, z nichž mnozí, jako na příklad Carducci, chtivali honorářem v lehké záměně „paní spanilých úsměv“..., tedy cosi ještě vzdušnějšího a domněle poetičtějšího. Ale literární dějiny francouzské téhož 19. století poučují nás již o tom, že Victor Hugo získal své veliké

jmění tím, že byl znamenitý obchodník se svými díly a že nutil důmyslnými smlouvami svého nakladatele, aby mu odváděl určité *procento z každého* prodaného exempláře každé jeho sbírky veršované; ukazují nám zakladatele moderního společenského románu Balzaca, skoro rok co rok před soudem se hrdlicího s nakladateli a vášnivě hájícího svá „droits“; Flauberta utíkájícího se od vyděrače Calmana Lévy k slušnějším Charpentierovi; Zolu studujícího obšírně v řadě článků otázku a úlohu peněz v slovesném umění; Bourgeta měnícího nakladatele, když byl se v Americe přesvědčil, že jest klamán Lemerrem... A v 19. století jest již řada myslitelů, kteří chápou tento problém v celém jeho dosahu jako základní problém společenského zdraví; kteří si kladou bolestnou otázku, jak jest možno zhodnotit a na všeobecné platidlo převést něco, co vzdoruje každé míře, každé váze, každému výpočtu, každému odhadu: duchový čin; již se zabírají hluboko do strašného otroctví, v něž zlato spoutalo slovo, intelekt, tvorbu. A nejsou to jen myslitelé více méně blízcí ethickému anarchismu jako Ruskin a Tolstoj, kteří se rozhořčují nad touto porobou, nad uměním vláčeným na trh jako otrokyně; Charles Maurras, protiroantik a protirevolucionář, royalista a tradičník francouzský, rozvinul ve svém *L'avenir de l'intelligence* černý obraz dnešního úpadku inteligenta živícího se perem, který přebíjí ještě černějším: věštbou jeho zítřejšího úplného znehodnocení a pokoření. V 25. kapitole „Železný věk“ čtu tato slova hlodající jako lučavka: „Literatura stane se souznačná s potupou. Bude se jí rozumět hra, která může být zábavná, ale prosta vážnosti jako ušlechtilosti. Ztvrdlý svým úkolem, životem na volném vzduchu a spojením mechanické práce s tělesnými cviky, muž činu setká se v společné nízkosti písemnictví i uměn s tím, co ospravedlní jeho opovržení, zrozené z nevědomosti. Je-li ctnostný, nazve snadno zvrhlostmi zjemnělosti vkusu i myšlenky. Usoudí na hrubost a nezdvěřilost za záminkou přísnosti. A od té chvíle veta bude po výsostné jemnosti ducha, po objevech v oblasti citu, po vážné péči o logiku a erudici. Hloupý moralism bude souditi všecko... Ale jestliže člověk brutální činnosti, jež

jest třeba předvídat, není ctnostný, bude ještě hrubší: umění, umělci ohnou se a poddají se jeho nejsprostším zábavám, jejichž přesný obraz vyvolává již svými priapismy bez vkusu i vášně nízká literatura posledních třiceti nebo čtyřiceti let. Tento člověk poníží všecky bytosti, jichž onen nezesurovil.“

Tento žalostný pád literatury i literátstva je Maurrasovi ovšem spravedlivým trestem za hříchy, jichž se od půl druhého století dopouštěli francouzští spisovatelé, zrazující soustavně božstva, jimž sloužili ještě jejich druhové v 17. věku: vlast, rodinu, náboženství, a propagující rozklad a revoluci.

Souhlasím s Maurrasem v diagnose, ale ne v prognose ani v ethiologii. Naopak: dnešní úpadek, dnešní závislost literatury na plutokracii je důsledek toho, že spisovatel neprobojovával dosti uvědoměle, účelně a důsledně revoluci, *pravou* revoluci hlav a srdcí. Pravda jest, že v době feudální nebo renesanční byl spisovatel příživník civilisace feudální a živořil bídě z milosti nebo nemilosti vladařů tehdejších: z dedikací, jimiž připisoval své knihy králům nebo vysokým šlechticům; a jest pravda, že v době průmyslnické jest předmětem spekulace průmyslové a obchodní a sváděn na společného jmenovatele peněz jako všecko, co žije a dýše pod sluncem. Ale jest také pravda, že tak tomu nebude vždycky a že socialisace života, ač má-li mít trvalý úspěch, musí začít od spisovatele a umělce: slunce, vzduch, vodu, chleba jest třeba vyvlastnit nejprve a všecko, čeho jest třeba, jest právě jen to: aby básník nebo umělec podával svým dílem opravdu a skutečně světlo, vzduch, vodu, radost a koření života. Ale aby to mohlo nastat, nutno, aby byl vyvlastněn z malosti a nemoci a bídy života sám první: aby byl odosoben z malichernosti — a z největších z nich: z ješitnosti a ze zjištnosti. Aby sám přestal spekulovat na úspěch, aby se mu dovedl vyhnout, a není-li již vyhnoutí, aby dovedl čelit jeho následkům; aby chtěl a dovedl býti *bezejmenný*, bezejmenný jako píšťala nebo jiný nástroj, kterým vane a jež rozechvívá na chvíli dech hudebníkův. Jest nutno, aby nejprve byla vymazána z obraznosti i myslí dnešního lidstva falešná theorie o individuální genialitě, o osob-

ním nadlidství, z které si jako domnělé privilegium z boží nebo přírodní milosti činí nároky na zvláštní pocty, odměny a zisky; aby spisovatel odložil nedůstojnou a děravou maškarádu vši vyvolenosti, vši metafysické eskamotáže a stal se tím, čím vpravdě vždycky byl, byť na zapřenou: *dělníkem*, kovářem svého jazyka, výrazu, soudu, přesvědčení, názoru, víry.

Všechno nedorozumění ve věku industrialismu vzniklo právě z této prožlукlé víry v genialitu. Průmyslník tvářil se, že uctívá genia, aby nemusil zaplatit slušně dělníka. Genius, ano, to byl boží dar, to byl zázrak, cosi nadlidského, mimolidského, výjimečného — tedy cosi, co by bylo prý uraženo, kdyby se s ním jednalo s průměrnou lidskou slušností. Uctívalo se to tedy slovy a frázemi, laciným idealismem falešné theorie, aby se tomu nemusila přiznati nijaká závažnost a důsažnost v oblasti skutečnosti. Genius, to bylo něco, več bylo možno plně uvěřit až po smrti autorově; kdo obstál v té zkoušce, že byl kupován — nepravím čten — i třicet let po své smrti, byl genius. To jest tolik jako obecný majetek, který má jen povinnosti, ale naprosto nijakých práv.

Děj tvůrčí jest nám dnes jasnější, než byl našim otcům, a není pochyby, že tohoto poznání jako každého jiného poznání bude záhy využito: skutečnost skutečnější vynutí si dříve nebo později opravu skutečnosti méně skutečné. Dnes víme dosti jasně, že děj tvůrčí jest možno rozvrhnout zhruba ve dvojí stadium: v koncepci a v kompozici. Koncepce: chvíle bleskového osvětlení a osvětlení, která přepadá autory příštího díla, — ale nejen autory, i mnoho jiných lidí, kteří se jimi nikdy nestanou, poněvadž jim chybí druhý podstatný činitel: schopnost vtělit svou koncepci, své vidění v tělo a v krev, v skutečnost a pravdu hotového díla. Koncepce nemůže být předmětem odhadu nebo zhodnocení: stojí mimo zásluhu svého nositele. To je tajemné zrno tvorby, zárodek, který jest vržen svatou a tajemnou rukou Rozsévačovou: ujme se však jen tehdy, padl-li do prsti pečlivě obdělané, a ne na skály, do trní, na silnici. Tisíce a tisíce lidí vidělo ve chvíli vytržení před sebou vrcholnou scénu dramatu, kterého nikdy ne-

napsali; slyšeli skoro hmotným uchem kantilénu lyrické básně, viděli takřka hmotně před očima její rýmy, vnímali spád veršů, kterých nikdy nevrhli na papír, — spokojili se snem, viděním, tuchou, zábleskem, který pohasl stejně rychle, jak se byl vznítit: bez sledu a beze stopy.

Naproti těmto diletantům, jimž všecko je požitek a nic práce, kteří znají jen lyrické rozkochání z představ o tvorbě, ale ne tvorbu samu, jen svod a klamivý úspěch improvisace, stojí opravdový básník a umělec, a to jest: přísný a tvrdý, neúmorný *dělník*, který prací často velmi dlouhou a vždycky namáhavou, obtížnou a vytrvalou přemáhá vzpurnost nebo křehkost látky a v boji velmi úporném vysvobozuje z ní naposledy tvar v ní zajatý. Zná všechnu záludnost, všecken klam inspirace a hluboce jí nedůvěřuje; nejenže na ni nespolehá, nýbrž přímo se jí vyhýbá, snaží se ji nahradit čímsi věrnějším a spolehlivějším: *methodou*. *Práce*, práce řízená *methodou*, práce osvícená intelektem, přichází dnes v umění a v poesii znova ke cti. *Methodu* ceníme víc než inspiraci, a právem: tvořit není možno než tam, kde umíš *domyslit*. A jak *domyslit* tam, kde nemáš myšlenkové *methody*?

Na všech cestách pronikají dnes mladí v estetice k objektivismu — k *novému* ovšem objektivismu, ne k objektivismu logických pravidel a schemat daných a uložených předem a mechanicky naplňovaných, nýbrž k objektivismu *zákonosti* hledané a nalézané v každém případě znova. Náladovost, zvůle, nedomyšlenost, zajímavost subjektivnosti a osobnosti jest věru, před čím právem prchají a od čeho právem se odvracejí; tyto snadné úspěchy právem se jim zprotivily. A slova velkých mrtvých, a právě proto, že velkých, skromných a pokorných, která v různých variantách obměňují starý paradox, že *genius není nic jiného než pile*, přicházejí znova ke cti; znova a jinak jaksi, hlouběji a důvěrněji, jim rozumíme. Moderní spisovatel, básník, umělec a tvůrce chce být *dělníkem* — nic víc, ale také nic míň než *dělníkem*; *dělníkem* života, krásy, radosti. Ale to jest skutečnost svrchovaně důležitá i pro sociologii literatury:

tu chvíli přestává býti příživníkem plutokracie, hříčkou, rozmarem a dekorací salonů, trpěným nebo hýčkaným, ale vždycky bezprávným šaškem velmožů ať feudálních, ať průmyslových, a stává se podmětem a nositelem práv *i objektivním činitelem a budovatelem příští říše společenské spravedlnosti.*

Tu chvíli nastává mezi ním a společností zdravý poměr vyrovnané výroby a spotřeby; přestává být předmětem konjunktury a spekulace — ať obchodní, ať vlastenecké; není již předmětem poct, ať t. zv. ideálních nebo makavých a zvonivých, ale také ne předmětem vykořisťování: pevností obléhanou a vyhledovanou, aby byla tak přinucena ke kapitulaci. Tu chvíli počínají být odstraňovány nesrovnalosti a rozmary kapitalistického režimu v literatuře, ty pokořující případy, kdy na jednoho spisovatele se snášejí peníze, pocty, milionové jubilejní presenty bank a peněžních ústavů, aby druhému — o nic horšímu, spíše naopak — bylo odpíráno nejnütnější k životu i k práci; kdy někdo jest odměňován za něco záporného ve svém díle, třebaš za jeho trpnost, indiferentnost, uměleckou nepolárnost nebo za to, že umožňovalo vznik ilusí užitečných vykořisťovatelům, a druhý ničen za něco kladného, protože svým dílem *něco zamýšlel, něco chtěl, něco vyslovil* a toto něco jest tvrdá střízlivá pravda, neprospívající nijak obchodům ani obchůdkům majetných.

Tu chvíli jest vážně ohrožena možnost, aby se opakoval nejen případ ctihodného jubilanta p. X nebo Y, ale i případy takových velenadaných mladých lidí, jako byl Uher, který zemřel v bídě, nemocí z hladu, nebo Kubišta, který, aby utekl hladu, vstoupil do armády, oblékl uniformu důstojnickou, a nerozlámali-li štětce, alespoň je na leta odložil. Tu chvíli jest vážně ohrožen Čert kapitalismu, který kálí neustále na jednu hromadu: říše jeho se chvěje v základech.

A víc: tu chvíli spisovatel, umělec, básník, sám ozdravělý a sjednocený se sebou, může dávat svým dílem společnosti duševní zdraví; tu chvíli stávají se literatura a umění čímsi kladným, užitečným, zdravým, prostým a dobrodějným jako vzduch,

světlo, chléb a voda — stávají se statkem všech, bez něhož se neobejde nikdo. 51

A tu chvíli mají právo žádati, aby jako vzduch, voda, slunce, chléb přestaly býti soukromým vlastnictvím někoho a některých a *staly se vlastnictvím ničím a všech*: aby byly vyvlastněny a zobecněny právě jako vzduch, voda, chléb a slunce.

Řeknu celou svou myšlenku: zákon o ochraně vlastnictví literárního bude vždycky neúplný a pochybený, *nebude-li zároveň s ním vydán zákon o vyvlastňování literárních děl státem, zemí, obcí nebo jinou obecností společenskou.*

Snad se vám zdá vyvlastňování literatury nebo umění, knihy básní, románu, díla historického nebo vědeckého, obrazu, sochy, směšným. Ujišťuji vás však, že směšný jest v tomto případě jen ten, kdo se směje. Ukazuje, že je stejně bez soudnosti jako bez obraznosti.

Někde stavějí dráhu a její trať narazí na les, který jí stojí v cestě. Co se učiní? V zájmu obecném a na prospěch celku se vyvlastní. Tak se vyvlastňují dnes velkostatky, domy, lomy, doly a šachty; a budou se zítra vyvlastňovat továrny a dílny.

Což nemá společnost právo potlačit toho, kdo tyl posud z toho, co vytvořil spisovatel nebo umělec, kdo zdražoval do nemožnosti knihu nebo obraz, kdo znemožňoval svou zisťností přístup k ní člověku nemajetnému? To jest: obchodníka, překupníka, nakladatele a knihkupce nebo obchodníka s obrazy a sochami. Nebyl by trestán ten, kdo by schytával slunce a dával mu svítiti jen na ty, kdož mu zaplatili? Nebo zmocňoval se vodního proudu výlučně pro sebe? Nebo věznil vzduch? Nebo jiný statek nutný k existenci a zdraví obecnosti?

Nedávno zemřelý ušlechtilý žid vídeňský Lynkeus-Popper dovedil pěkně v jednom svém spisku „allgemeine Nährpflicht“, povinnost společnosti opatřit jakési životné minimum každému, kdo pracoval v mládí jistou řadu let pro pospolitost lidskou. Ale nejen chlebem hmotným, i chlebem duchovním má a musí tě živit společnost lidská, jež chce být hodna tohoto názvu.

Vyvlastňování literatury — ne, to není utopie komunisty

nebo anarchisty, to jest myšlenka, k níž by měl být doveden každý rozumný, myslivý a spořivý politik, stojící jinak na stanovisku soukromého vlastnictví a hospodářského liberalismu.

Myslete chvíli s tužkou v ruce, prosím.

Máme zákon o nuceném knihovnictví, podle něhož každá po-
někud lidnatější ves *musí* mít svou veřejnou knihovnu, složenou
nevím z kolika, ale jistě z několika set doufejme že dobrých
nebo aspoň obstojných knih. A takových obcí, povinovaných
mít a vydržovat veřejnou knihovnu, jsou v republice Českoslo-
venské jistě desetitisíce. Nuže, nemohl by stát koupit dobré
knihy, jež by byly určeny pro takové knihovny, přímo od autorů,
dát je vytisknout ve svých tiskárnách a prodávat je pak za vý-
robní cenu oněm veřejným knihovnám? Nemyslíte, že by se tím
ušetřily miliony, které takto shrábnou soukromníci, nakladatelé,
podnikatelé, překupníci, tiskaři, průmysloví a obchodní kapi-
talisté?

Ovšem, s literárním vyvlastňováním bych neradil začínat
u dědoušků z IV. třídy České akademie. Z těch energie tvořivá,
měli-li kdy jakou, vyprchala již dávno do prostorů nebeských!
A mohlo by se snadno přihodit, že by se vyvlastňovalo něco, co
vůbec nestojí za to, aby bylo vlastněno, co nestojí za to, aby
vůbec vzniklo... Nýbrž s autory mladými, řeknu třiceti až čty-
řicetiletými nebo dvaceti až čtyřiceti nebo padesátiletými. Být
ministrem národní osvěty, vybral bych z těchto mladých deset
nebo dvacet nejlepších, dal jim po padesáti nebo šedesáti tisících
korun roční renty a za to dostal bych od nich darmo všechno, co
napíší. Není pochyby, že bych měl do deseti nebo dvaceti let
alespoň mandel, ne-li kopy výborných knih, které by byly zla-
tým nádobičkem v almárce každé veřejné knihovny. A pořídil
bych takovou znamenitou poličku jistě levněji, než budou-li se
kupovati drahé ctihodné a uznané koženosti různých akade-
mických slovností od lichvářských nakladatelů za dnešní
nestoudné ceny, které měly již dávno dovést zdražovatele na
Pankrác nebo na Bory.

Přesto, že se snaží p. Dyk přesvědčiti mne i jiné o oprávněnosti
nacionalismu svého i svých komilitonů prostředky úměrnými
svému ideálu, to jest zvetšelými a ošuntělými, urážkami a sni-
žováním, pokládám i nadále jeho nacionalism nejen za žalostnou
antikvitu, nýbrž i za něco *škodlivého národu*, za něco, co jest
schopné vrhnouti nás na desetiletí nazad a zdržeti zdravý vývoj,
který *logikou věci* jest na postupu v celé Evropě.

Nacionalism jeho i jeho komilitonů jest mně něco, co ohrožuje
povážlivě zdraví národní duše. Neboť neznám nic horšího než
penězokazectví hodnot: učiti viděti v něčem hrdinství a sílu, co
jest slaboštví a v nejlepším případě jen křeč a její nemohouc-
nost.

Český nacionalism měl a musil míti sympatie a úctu každého
čestného ducha v době naší politické a státní závislosti a po-
roby: v době monarchie rakouské. Neboť tenkrát stálo za ním
přirozené právo a právní zdraví: pravda skutečnosti; a stál proti
prolhanému, zkorumpovanému kdysiprávu psanému. Tenkrát
řady lidí, jimž upíralo toto taképrávo a lži právo nárok na boží
slunce a vzduch, nárok na čestnou důstojnou existenci lidsky
národní, vrhaly se s obnaženou hrudí a holýma rukama proti
bajonetům četnickým a vojáckým; a pohled na ně byl krásný:
pravda skutečnosti proti mlze a strašidlu lži a sofistiky právní!
Nepsané, ale skutečné proti psanému, avšak neskutečnému!
To byl nacionalism našich dědů a otců, nacionalism i naší gene-
race za rakouské monarchie. Odboj, ale ne odboj proti právu,